

Йозеф Несвадба

По следите на снежния
ЧОВЕК

През януари миналата година всички вестници публикуваха съобщение за трагичната смърт на лорд Есдейл, чиято експедиция била пометена от снежна буря при преминаването на едно открито плато в Хималаите. Кълна се в честта и съвестта си, че това съобщение е напълно невярно и не отговаря на истината. Защото единствено аз знам причината за изчезването на Есдейл в Хималаите и съм готов да потвърдя под клетва следното.

Срещнах се с Есдейл през тридесетте години, когато той ме посети тайно в Марквартице. Аз преподавах рисуване в тамошното училище и се грижех за местните колекции по отечествознание. Марквартице е почти в съседство с Вестонице, където професор Абсолон¹ беше открил в дилувиалната почва фигурка на жена, която по-късно навсякъде стана известна като вестоницката Венера. При походите по отечествознание из околността успях да открия между Вестонице и Марквартице множество стари и полузабутани пещери с различни останки на животни от каменната ера. Намерих дори един счупен зъб от мамут *Elephanis primigenises* който реших да поставя на най-почетно място в училищната колекция. Точно тогава ни дойде на гости тъстът, Йозеф Жабка от Микулов, собственик на малка фабрика за шоколадени бонбони. Жабка ме убеди да запазя въпросния зъб и след известно време ми предложи следната сделка:

– Тебе те бива да дялаш и да рисуваш Сигурно няма да е трудно да се издяла от предисторическата слонова кост фигурка като намерената във Вестонице и после да се изцапа с глина и със стара пръст.

– Защо?

– Да не искаш до края на живота да киснеш в селското училище и да получаваш само по няколко стотарки месечно? Дъщеря ми е свикнала на по-добър живот...

Уговаряха ме няколко седмици. А аз обичах жена си. Отгоре на всичко нашият директор ме упрекна, че съм се грижел повече за колекциите по отечествознание, отколкото за учениците. Скарахме се и той ме заплаши с дисциплинарно наказание и уволнение. Тъстът ми твърдеше, че две старинни фигурки цели да ни осигурят средства до края на живота, защото агентът, който му продава какао, имал в Лондон връзка с един търговец на подобни предмети. А тоя агент точно тогава беше в Бърно. Така че трябваше да издялам втора вестоницка Венера за една

---

1. Карел Абсолон (1887–1960) – чешки проучвател на карстовите области, особено в Южна Моравия, където се намира прочутото село Вестонице. Б. пр.

нощ. Слоновата кост се трошеше, започвах отново и отново. После по една илюстрирана книга за кватерна издялах фигурка на мамут и космат носорог (*Coelodonta antiquitatis*). Предадох творбите на тъста, който ги показа на агента, търгуващ с какао. Чакахме няколко месеца. От Лондон не идваше никакъв отговор, въпреки че изпратихме снимка на творбите ми и тъстът намери някакъв виенски професор, който прибави удостоверение, че наистина се отнася за произведения на изкуството на първобитните хора от каменната ера. Вече ми се струваше, че ще трябва да се помиря с директора, и се канех следващия път да изгоня тъста си и отново да започна да се срещам с неговите микуловски работници, с които като деца ходехме на училище. Но един ден, май беше събота, пред нашето училище спря чуждестранна кола. От нея слезе елегантен господин с шапка от хоумопън, каквито у нас не се носеха. Трябваше да се наведе, когато влизаше в кабинета ми. Подаде ми лявата си ръка.

– Аз съм лорд Есдейл – каза на развален немски език той. Докоснах дясната му ръка. Беше протеза. – Лъвска – лаконично заяви Есдейл и седна точно под моята скъпоценна пясъчна пепелянка. – Дошъл съм заради вашите фалшификати...

– Статуетките са гарантирано оригинални – дръзко се обадох аз.

– Слоновата кост е оригинална. Затова съм тук. Няма смисъл да отричате. Статуетките са чудесни и аз се радвам, че в нашето време на разума – age of reason – заяви той – се е намерил човек със същото художествено чувство, каквото са имали хората от ледената ера... – Не беше никакво ласкателство. Погледнах се в огледалото. Имам бяло като извара лице и червеникави редки коси и понякога ми се струва, че съм направо грозен. Но толкова грозен, колкото нашите космати прапрадеди, може би не съм. – Ще купя от вас статуетките, но само при едно условие – каза бързо той, като видя как се обнадеждих, – ако ме заведете в пещерите, в които сте намерили костта от мамут. И подробно ги проучите заедно с мен.

Точно в този момент в кабинета ми влезе бодрият виенски шофьор с алпинистки екип и пътнически сак в ръце. Той съобщи на Есдейл, че му е уредил да пренощува в странноприемницата, и представи сметката. Есдейл му плати с чек. Виенчанинът учтиво позрави, погледна малко учудено към мен и моите колекции, върна се в колата и си замина.

– Пещерите край Марквартице не може да проучи никой – казах със съжаление на лорда аз. Желаех парите му, но желаех също да остана жив. – Вече много хора са се изгубили там и са умирали от глад или са се сгромолясвали в пропастта. Всеки месец пиша до Прага. Трябва да

изпратят експедиция. Ами че тук може би ще намерят под земята по-хубави сталактити и сталагмити, отколкото в Деменовските пещери². Но за подобно проучване не са достатъчни двама души, лорде.

– Страхувате ли се? Колко искате?

Той смяташе, че се пазаря с него. Най-вероятно се чувствуваше в Марквартице като някъде сред чернокожите в Африка и преговаряше с мен, сякаш бях местен чародей. Смятах да му кажа, че искам килограм яблонецки мъниста и половин килограм барут, който веднага ще взривя под стола му, но се отказах. Пратих го да си легне в страноприемницата „При пощата“ и цяла нощ мислих коя от пещерите е най-безопасна. Дълго не можах да заспя. А на другата сутрин потеглихме. Искях да позведа Есдейл в тъмното, да го понамокра в подземния поток, да му покажа едно ограбено огнище, открито навремето тук от някакви момчета, няколко кости от домашни животни, на които никой не обръща внимание, защото по всяка вероятност са били донесени от лисици през миналия век, но които сега всъщност са страх у всеки посетител. Ала лордът не беше вчерашен.

– Чудесна пещера – каза той, като огризваше печеното пиле, което бях донесъл. – Чудесна пещера – и гледаше без интерес избелелия конски череп, от който всички се ужасяваха. – Трябва само да прокарате електрическо осветление. Тогава излетът няма да бъде опасен дори за ученици...

Лорд Есдейл се надигна и тръгна. Той правеше такива дълги крачки, че едва го догонвах. Срамувах се. Преди всичко ме беше яд на тъста. Нали той бе забъркал всичко. И заявих на Есдейл, че няма да го придружа до никакви пещери, защото ме е страх и защото никога досега не се бях осмелявал да отида по-далеч от входа. Ами че двама мои приятели, които бяха рискували повече, днес са вече някъде в дълбините и плашат всичко живо също като белия конски череп, така че нямам никакво желание да попадна в някой музей под формата на учудващо запазен скелет на първобитен човек. Аз съм хомо сапиенс, разумен човек, и искам да погребя останките си на гробищата, а не в дилувиялните пластове.

Лордът изобщо не се обиди. Напротив, изчака ме, хвана ме под ръка и си запали лулата.

– Ама че аргумент! My goodness³. Ама че аргумент! Вие наистина ли вярвате, че приятелите ви са загинали под земята?

---

2. Намират се в Ниските Татри край град Липтовски Микулаш в Словакия. Б. пр.

3. Боже мой! (англ.). Б. пр.

Тогава за първи път си помислих дали не е побъркан.

– А какво ще правят там толкова време? Тонда Копецки изчезна преди пет години.

– Като жена ми – рече лордът и възбудено запуфка с лулата. – Ама че аргумент. Трябва да дойдете с мен в тези пещери, та ако ще да изиграря тук ад!⁴ – От думите му личеше, че си превежда буквално всичко от английски.

Той ме отведе в странноприемницата, където беше наел цял етаж, поръча на кланящия се Мюлер два бифтека по четвърт килограм и извади от пътническия си сак бутилка шотландско уиски „Блек енд Уайт“. До сутринта изпихме две такива бутилки. И до сутринта научих историята на лейди Есдейл, която съм готов да потвърдя също под клетва.

---

4. От англ. „To play hell“ – разперушинвам, правя на пух и прах. Б. пр.

Лейди Есдейл

изчезнала преди пет години при първата експедиция на принц Павел от Л. в Хималаите. Тя била втора жена на лорд Есдейл.

– Искахме да заминем някъде на сватбено пътешествие. А аз тъкмо бях получил покана от Павел, с когото се познаваме добре от Монте Карло. Знаете ли, Павел беше особен човек. Приличаше на хокеен вратар, широкоплещест беше като орангутан, а щом заговореше, така пискаше с високия си тънък гласец, че изглеждаше, сякаш в това едро тяло е скрит истинският боязлив и нищожен Павличек от Л. Ожени се за някаква португалска аристократка, семейството на която успяваше някак да се спаси от разорение, защото имаха в Опорт голяма касапница за конско месо. Живяха заедно две години и после се стигна до скандал. Някакъв отхвърлен любовник изброил гласно до самата рулетка всичките си предшественици... Кой знае, може да е ревнувал аристократката, но скандалът беше истинска сензация. Най-естествено е всяка жена да сменя любовниците си, но обикновено обществото не научава за тях така шумно и така наведнъж. Тогава Павел едва не уби оня човек. И искаше да продължи да живее с жена си. Само че семейството му се обяви против това. Трябвало да се разведе с такава невярна жена, все пак от аристокрацията се изисквали известни качества. Павел не се съгласи и тъкмо затова се посвети на изучаването на полиандрията. Предприемаше пътешествия, искаше да посети всички племена, които до днес поддържат полиандрията, тоест, където една жена има повече от един мъж, и със своя научен труд да преодолее обществените предразсъдъци на класата си. В това време жена му, която беше оставил в Европа, на практика се посвещаваше на полиандрията.

Както е известно, доскоро полиандрията беше най-разпространена в Тибет. Павел се установи там за няколко години и ни покани да отидем на сватбено пътешествие. Аз не се страхувах, че примерът на тибетянките ще окаже въздействие върху жена ми, и затова заминахме на втория ден след сватбата. Тогава не знаех още нищо за Хималаите, нито за снежния човек.

– За снежния човек ли? – попитах го аз, защото през тридесетте години в Европа още не се бе чуло нищо за него.

– Да, the abominable snow-man – каза Есдейл. – Отвратителният снежен човек. Туземците го наричат йети. Попаднахме на следите му, на

път към едно отдалечено планинско село, където на тридесет мъже се падала само една млада жена и където си живеели непрекъснато заедно в мир и разбирателство, без ревност, като бащите на родените деца определяли по старшинство. Павел смяташе, че във въпросното високопланинско село ще проучваме полиандрията едва ли не лабораторно. Но пътуването беше безкрайно трудно. Местните носачи на три пъти искаха да се върнат, трябваше да направим въжен мост над една тясна, но страшно дълбока пропаст, всичко беше изпълнено с приключения и жена ми бе наистина щастлива, защото нито една от приятелките ѝ не беше предприемала такова чудесно сватбено пътешествие. Приятелките ѝ бяха дребнобуржоазни гъски. Хелена единствена от всички получи титлата „инженер“ и стана проектантка в моите фабрики край Манчестър, с което доказа душевното си благородство, така че бракът ми с нея не беше мезалианс, както, непрекъснато твърдят някои от приятелите ми. Тя беше превъзходна, красива и умна жена. Аз все още я обичам...

Лорд Есдейл си наля двойно уиски и го гаврътна наведнъж. Винаги, когато се сетеше за жена си, той говореше по-високо, сякаш трябваше да убеждава самия себе си.

– Хелена първа забеляза следите. Преди това тя два пъти беше идвала с мен в Африка. Винаги се възхищавах от проникателността ѝ, тя можеше да разчита следите по-добре от моя сомалския бой. При предишното посещение в Конго тя лично застреля три мъжки горили и след това негрите от селото през целия ден танцуваха около нея като около някоя богиня. И следите, които забеляза този път, приличаха на следи на горила. Но как подобно животно би могло да се озове там, в мразовитите планини? Попитахме нашите носачи. Но те твърдяха, че нищо не виждат, че се лъжем, че няма никакви следи, въпреки че по-късно, когато стигнахме при заснеженото плато, дори и слепец щеше да ги види. Туземците се съветваха известно време. Личеше, че се страхуват.

– Това е йети! – най-сетне каза най-старият от всички. – Единственият ми съвет е да не му обръщаме внимание и той ще ни остави на спокойствие.

– А кой е този йети?

Казаха ни, че бил дух. Започнах да се смея. Нима духът оставя след себе си такива следи? Това явно е някаква едра маймуна, която живее във високите планини. Хелена ми донесе оръжието. Аз имам точна ловджийска пушка, която си бях купил в Германия, и с която винаги улучвах. Тръгнахме подир странните следи. Принц Павел трябваше да дойде с нас. Не му се искаше много, но нали бяхме негови гости.

– Предупреждаваме ви – каза най-старият носач и остави товара на земята. – Няма да отидем след йети!

– Защо? – попитах аз и се прицелих в него. По време на лов за диви зверове не обичам упорството, нито стачките. Първото условие е да имаш сигурен тил.

– Който тръгне по следите му, вече никога не се връща... – повтори той няколко пъти на своя напевен патагонски език и останалите му пригласяха като при богослужение.

– Следите са съвсем пресни – каза Хелена. – Нека ни почакат тук. Скоро ще се върнем.

– Никога няма да се върнете – заяви старият с тъжна усмивка и убедителен тон. Гледаше я право в очите. – Никога вече няма да се върнете.

И излезе прав.

Отвратителните снежни хора

Почти тичахме по следите. Павел носеше боеприпасите. Не обичал да убива дивеч. Наистина имаше особена натура. Хелена ни водеше, сякаш гореше от нетърпение. След един час открихме кръв при следата. Преследваният се беше наранил някъде. Но кървавите петна растяха. След около половин час следите се бяха спрели за малко. На това място лежеше кост. Лопатка от някакво малко животно. Напълно оглозгала. И ние се спряхме. Какво означава това? Ако преследваме маймуна, както досега предполагаше всеки от нас, не е възможно тя да се храни със сурово месо. Или тук живеят толкова странни маймуни, че тяхната храна по нищо не се различава от човешкото меню? За първи път ни хрумна, че може би сме по следите на истинска загадка и че няма да отнесем в Европа само скъпоценна кожа, а и ще се прочуем сред естествениците с откриването на нов животински вид месоядни хималайски маймуни. Вече изглеждаше, че скоро ще настигнем животното. За всеки случай магнах предпазителя на пушката.

И тогава започна всичко. При ясно небе, надморска височина почти две хиляди метра и температура много градуси под нулата по Целзий изведнъж се разрази силна буря, около нас се кръстосваха светкавици и в същото време заваля сняг. Без да се виждаме един друг, ние се втурнахме към близката надвиснала скала, но тук бурята като че ли беше още по-силна. Понечих да подкрепя Хелена, търсах я слепешком в бялата тъмнина, исках да ѝ подам ръка, но докоснах някаква голяма лапа. Помислих, че е Павел, и сърдито го отблъснах. Но нещо ме удари по главата, аз паднах възник и изгубих съзнание.

Когато дойдох на себе си, наоколо беше спокойно. Само че не бяхме под скалистия заслон, където ни застигна бурята. Намирахме се високо в планината, на прага на странна пещера, входът на която беше преграден с големи камъни. Естествено, веднага поисках да изляза навън.

– Чакай! – извика отчаяно Хелена. – Под нас зее хилядометрова пропаст!

Покатерих се на каменната преграда. Хелена беше права: пещерата завършваше с отвесна скална стена, която се спускаше до главозамайваща дълбочина, а над главите ни се издигаше чак до облаците. Без алпинистки костюми не можехме да излезем оттам.

– Имаме Само джобно фенерче – тъжно каза Павел. – Иначе са ни взели всичко. Нито един куршум не са остави в джоба ми. Дори кибригът и цигарите ги няма.

Претърсих се. Бяха ми оставили само носната кърпа. Нямахме съмнение, че във вилицата сме били нападнати от планински разбойници, които живеят тук като при феодализма. Неотдавна те бяха изпратили на един мой познат нотариус в Рондон писмо за откуп и като доказателство, че наистина са пленили клиента му, прибавили отрязания палец на дясната му ръка. Погледнах Хелена. Имаше красиви пръсти.

– Трябва да избягаме оттук. И то бързо...

– Да не би да можеш да летиш? Или искаш да си направиш парашут от носната кърпа – попита Павел.

– Ще запалиш фенерчето и ще се опитаме да проникнем във вътрешността на пещерата. Не ме убеждавайте, че бандитите са ни довели тук през тази пропаст и в такава буря. Сигурно са дошли ей оттам – и аз посочих в тъмното зад гърбовете ни.

– Вече бях там – каза Павел. – Пещерата свършва с тесен коридор. Той е много криволичещ и нисък. Нямаме и въже, всяка нова крачка в мрака може да ти струва живота. Там сигурно има урви и ями. Не мога да светя непрекъснато. Фенерчето ми ще издържи едва два часа.

Но въпреки това отидохме. Отправихме се към вътрешността на пещерата. Държахме се един за друг като в детска игра. Напредвахме бавно и внимателно. Няколко пъти си удряхме челата в издадени скали, но след около половин час коридорът изведнъж се разшири и ние можахме да се изправим и да се огледаме, защото някъде отгоре падаше светлина и тук цареше полумрак като в готически храм. Павел загаси фенерчето и се озърна наоколо. Той първи ги съгледа.

– Снежните хора ли? – попитах с напрежение лорд Есдейл.

– Рисунките! – отвърна ми строго той, защото не понасяше да го прекъсват. – По стените на пещерата имаше рисунки, в сравнение с които рисуноките в Алтамира⁵ са детска цапаница. И все пак в известно отношение приличаха на тях. За миг ние забравихме, че е застрашен животът ни, че по всяка вероятност сега ще трябва да се промъкнем горе през тясната осветителна шахта, която се губеше някъде над главите ни – забравихме всичко и разглеждахме рисуноките по стените, сякаш бяхме в някой музей. Те представляваха предимно животни. Предисторически

---

5. Село в Испания, в пещерите край което през 1879 г. са били открити стенни рисунки на първобитни ловци. Б. пр.

бизон, който естествениците наричат *griscus* и който по-скоро прилича на литовските зубри, отколкото на американските бизони, космат носорог, северен елен, кон, напomniaщ по външност коня на Пржевалски⁶, няколко малки еленчета или диви планински кози, странни непознати птици и дребен дивеч. Майсторски рисунки. Ако се измъкнем оттук, това откритие ще ни прослави по цял свят. Но откъде ще се измъкнем? Опитвах се да се провра нагоре през осветителната шахта, но отново и отново падах в ръцете на приятелите си. Освен това всички ни започна да измъчва глад. Жаждата залъгвахме с влагата по стените, но храна нямаше никаква. За няколко дни ще отслабнем и ще се изтощим от глад, докато постепенно измрем. Така че може би е по-добре да се върнем и да опитаме да се измъкнем през пропастта, където смъртта щеше да бъде по-бърза и по-милосърдна. Седнахме за миг в този предисторически храм да се посъветваме.

– Аз смятам – започна Хелена и си остана с отворена уста. Гледаше ужасена през дясното ми рамо натам, откъдето бяхме дошли. Вече бях изпадал веднъж в подобно положение, когато бях на лов за леопарди на територията на племето Дробо. Тогава моят бой се огледа със същия ужас. Съмнявам се, че какъвто и да е човек може да бъде по-коварен от леопарда. Единственият начин е да направиш нещо неочаквано. Ако бандитът зад мен очаква, че сега ще стана, и вече държи в ръка сабята, аз, напротив, трябва, да се хвърля на земята, да се обърна срещу него и да метна върху оръжието му своето палто, което междувременно ще съблека. Но аз забравих плана си, защото зад гърба на жена ми се появи втора фигура. Това не бяха разбойници, не изглеждаха като туземци, защото бяха почти голи и много по-едри. Двамата мъже, възрастен и млад, бяха обрасли с дълги косми по гърба, гърдите и краката, а ръцете им бяха малко по-дълги от нашите. Единият носеше някакво мършаво убито животно, а другият бе праметнал през рамо две копия. Приличаха на маймуни с умни човешки очи. Издадоха няколко звука. Понечих да се защитим и да се обясним с тях, но първият ме блъсна пред себе си. Беше страшно силен и ме вдигна на рамо като перце. Познах лапата му. Сигурно така са ни донесли тук. Но как са се изкачили без въжета и с боси крака то такава стръмнина, и при това с жив товар? Нямахме много време за мислене, трябваше да тичаме пред тях като кучета или като пленници след загубена битка.

---

6. Николай Михайлович Пржевалски (1839–1888) – руски пътешественик, предприел няколко пътувания до Средна Азия. Открил дивия кон. Б. пр.

Коридорът продължаваше навътре в скалата. След малко стигнахме в една по-малка пещера, където имаше огнище. От мрака излезе млада снажна жена, която веднага започна да пали огън. Секвах о камък, въпреки че ни бяха взели кибрита от джобовете. Не ни обръщаха внимание. Може би се канеха да ни опекаат живи, защото плячката им не беше богата. Но когато огънят се разгоря, се появи най-старият мъж с дълги сиви косми, който държеше в ръце замразен бут. Едва сега ни хрумна, че за тях ледената ера беше благословена. Вярно, че трябваше да тичат боси по снега, но същевременно в него можеха да консервират по естествен начин храната, докогато си искат. Тогава се и досетих, че това обяснява защо са се преместили от долината тук, при вечните ледове – тъй като ловът, с който явно се препитават, е – *ex-pertocrede*⁷ – нередовна и рискована прехрана. В богатите африкански гори дори и семействата, които имат пушки, не могат да се изхранят цяла година само с лов. А да не говорим за гук, където успехът сигурно е променлив!

Те ни хвърлиха парче полусуров бут, поръсен с пепел, която, изглежда, замества солта. Бях гладен, а месото беше отлично отлежало – нито един ростбив в живота не ми се бе сторил толкова вкусен. Значи не искаха да ни изядат, а да ни нахранят. Иначе не се грижеха много-много за нас. Явно имат опит с въоръжените ловци. Но защо самите те не използват взетите от нас оръжия? Искях да им го предложа, добър ловец съм и с удоволствие бих си поговорил с тях. Интересуваше ме как използват копията си. Та нали по-големите животни не могат да се ловят така отблизо? Това би било много опасно. Спомням си, че в едно ескимоско племе, където все още не са се научили да използват лъкове и стрели, изобщо не вярват в естествената смърт, защото повече от хората умират като жертва на разярени зверове. Познават само смъртта на ловеца, за което понятие имат седемнадесет различни думи. Дали с това се обяснява фактът, че обитателите на пещерата са в разцвета на силите си? Сетих се също за урвата и за неочакваната буря. Но как се е задържал този старец, който дори не може да яде самичък? Наблюдавах как жената съдвкваше всеки залък и после внимателно го изплюваше в устата му. Защо с такива усилия запазват живота на един толкова грохнал старец?

– Полиандрия – каза седналият до мен принц Павел с блеснали очи, – този пример е много по-рядък, отколкото планинското село. Ами че женската се грижи така внимателно за най-стария мъж, без на нито един

---

7. Вярвай на опитния (лат.). Б. пр.

от ловците да му хрумне да ревнува. Това е най-съвършената полиандрична общност в света.

Съмнявах се, че един ден неговата португалска аристократка ще му съдъвква така залците, но сега това не беше важно.

– Чувате ли? – попита Хелена с особен уплашен глас.

– Кого? Нали всички мълчат?

– Аз ги чувам – каза тя. – Пеят някаква странна песен и спорят помежду си. – Имаше вид, като че ли ги слуша.

– Опитай се тогава да поговориш с тях – рекох ѝ. – Аз не чувам нито дума.

Хелена седна по-близо до огнището. Младият ловец разчупи една кост и ѝ даде да вкуси от суровия костен мозък. В ловджийските племена това е признак за благосклонност. После тя отиде с тях в голямата пещера. Там всички започнаха да танцуват. При това старецът удряше ритмично кухата скална стена. От време на време двамата ловци посочваха рисунките и издаваха звуци, с които представяха нагледно всяко животно. След малко започнаха да хвърлят леките си копия по стената, нанасяйки смъртоносни удари на жертвите си. И тогава разбрах за какво са служили тези скални рисунки на нашите прадеди. Всъщност за тях това е нещо като тренинг. Така се учат всеки ден да убиват и мамути, каквито, разбира се, днес никъде не могат да срещнат. Засмях се. Примитивни същества. Погледнах седналия до себе си Павел. Този добряк се мятеше в ритъма на старческото барабанене, сякаш бе обзет от конвулсии.

– Павел! – силно му извиках аз. – Ваша светлост?

Но в същия миг цялата тази суматоха бе заглушена от женски крясък. Беше ми добре познат. Хелена се присъедини към танцуващите. Не я разбирах. Преди това в негърското село не ѝ беше хрумнало подобно нещо. Но не можех да се бия с всички. Гордо се върнах в малката пещера и заспах върху камъните, покрит презглава с палтото.

На сутринта ме събуди Павел. Видът му беше нещастен.

– Говорих със съпругата си – каза той.

– С кого?

– Представи си, тя се е отказала от полиандрията. Сега живее с един стар тореадор в Мадрид и дори му готви. Не иска вече да живее с много мъже едновременно. Станала е моноандрична. Никога не съм го очаквал. Ще трябва да остана в Хималаите, докато съм жив. Заедно със смешния си опит...

– Не знаех, че в тази пещера има телефонна връзка. С удоволствие

бих поговорил със секретаря си в Лондон. Фабриците в Манчестър ми създават грижи...

– Тук няма никаква връзка.

– Тогава се събуди. Ти не си могъл да говориш с жена си, независимо дали е в Мадрид, в Опорт или в Ница. Чисто и просто ти се е присънило...

– Но аз наистина говорих с нея.

Видът на Павел беше учуден. Сякаш досега изобщо не му беше хрумвало да се съмнява в сънищата си. Наистина е като малко дете. А щом се ядоса или почне да убеждава някого, просто пищи със сопрана си.

– Къде е Хелена?

Потърсихме я. Но ловците бяха изчезнали и Хелена заедно с тях. В голямата пещера заварихме само стареца, който рисуваше на стената малко животно. Същото животно, което предишния ден му бяха донесли за вечеря. Забелязах, че всъщност използва само три цвята. Венецианско червено, черно и жълта охра. От какво ли прави четките си? Той изобщо не ни погледна, все едно че ни нямаше. Имах желание да го ударя. Но кой знае колко е силен дори на стари години? Забързахме към главния изход на пещерата. Покатерих се на камъните. Открих върху тях дамско ватирано три четвърти палто.

– Какво ли са направили с нея тези зверове?

Наведох се над пропастта. Да не би да се е осмелила да мине по тая толкова стръмна скала? Та на нея винаги ѝ се виеше свят. Мразеше алпинизма. Стори ми се, че я виждам на дъното с разцепена глава.

– Отиде с тях на лов – обади се глас зад мен. Обърнах се.

– Ти видя ли ги? – попитах Павел.

– Не.

– Тогава откъде знаеш, че е отишла с тях на лов?

– Аз не знам това. Нищо не съм казал. И нищо не съм чул...

Зад нас в пещерата стоеше старецът с четката, все още наведен над произведението си.

– Вече ми е ясно. Разбират се помежду си без думи. Като животните или насекомите.

– Още нищо не ти е ясно – чух отново гласа.

Обяснението

Обидих ги със сравнението си. Не бяха нито животни, нито насекоми. Бяха хора. Но си бяха избрали по-различен път от хомо сапиенс. Не бяха разумни в нашия смисъл на думата, не използваша ума си за логичен анализ, за дедукция или за абстрактно мислене. Те бяха *homines sensuogī* – сетивата им: зрение, обоняние, слух и осезание, бяха най-добре развити от всички животни, имаха много по-добър и по-точен усет от нас. Тъкмо затова рисуваха така изумително, затова можеха да се разбират от разстояние с някакъв особен вид телепатия, който, вярвам, е свойствен и на човешките сетива, затова всеки миг можеха да предсказват времето и по този начин да се изплъзнат дори и от моята точна пушка и винаги да усетят преследвачите си. При тукашните природни условия тези качества бяха крайно необходими. Не си бяха построили жилища, не бяха опитомили животни, имаха само минимален брой сечива, не живееха извън природата и не я претворяваха дори по такъв примитивен начин като туземците, но живееха в нея като нейна съставна част, като най-висша форма на месоядните животни. Как само съжалявах, че не мога да ги наблюдавам по време на лов. Убеден съм, че ако някой доведеше тук дори леопарди, те щяха да ги убият също както грамадните мечки, костите на които намерихме край огнището в пещерата.

След няколко дни ме обзе странна апатия. Павел я наричаше щастие. Струваше ми се, че всъщност всичко в живота ми е решено, че вече съм нещо като постоянен член на тамошното племе, на което в бъдеще ще помагам неизвестно как, бях щастлив, когато Хелена донесе първата си плячка, и ми изглеждаше излишно да се грижа за предприятията си в Англия, както и за своите имоти и чифлици, приятели и роднини. Оттам виждах живота дословно от птичи поглед. От една страна, защото гнездото на снежните хора беше толкова високо, а от друга, защото изведнъж се почувствувах спокоен и доволен и това чувство ме обземаше също като съня, в който бях изпаднал след употребата на опиум в Хонконг преди войната. Павел изпитваше същото. По цели дни можехме да седим и да мечтаем или да наблюдаваме стареца как работи, да гледаме моделите му или творбите на неговите прадеди, които явно бяха украсили тази пещера по времето на мамутите.

Единствено аз осъзнавах колко опасно е това. И навремето бях избягал от бърлогата на опиума, въпреки че китайката, която ме

обслужваше, беше най-прекрасното същество на света и още не бе навършила тринадесет години. Отидох си внезапно, като счупих лулата ѝ. Знаех, че сега трябва да направя същото, защото апатията, която Павел наричаше щастие, може да се дължи просто на планинския климат, който е беден на кислород и въздейства като наркотик. Не вярвам тези наркотици да правят хората щастливи. Вярвам на мозъка и на разума. Семейството ми беше основало манифактурите в Манчестър още по времето на парата. Ние бяхме въвели и първите машини в целия край. Открай време сме против религията и подкрепяме науката, защото в науката е ключът към благоденствието на нашето семейство, на Англия и на целия свят. Вярвам в разума, който в края на краищата ще претвори природата, вярвам и в човека, който ще завладее заобикалящата го среда и по този начин ще достигне своята отколешна измислица – всемогъщия бог. Самият той ще стане бог. И който се съмнява в това, нека отиде в Манчестър, в Рур, Силезия или в Донецкия басейн. Когато види чудесата на модерната техника, ще престане да се съмнява в човешките възможности. И моите заводи са пред реновация. Въвеждам нови технически методи. Така че не мога апатично да лежа по гръб в Хималаите, докато другите работят.

Но Хелена отказа да се върне. Подозирах я, че е влюбена в най-младия ловец, ала тя ми обясняваше, че не било любов, а спокойствие и доволство, което този живот ѝ носи. Почивала си много повече, отколкото при лова на хипопотами по време на престоя в Африка. Тя винаги беше чувствителна и емоционална, умееше да се запалва и у дома тайно рисуваше малки акварели, които веднъж открих съвсем случайно. Изглеждаше, че дори вярваше в някаква неземна сила, имаше собствен деистичен мироглед, който приспособяваше към техническото си образование. Винаги се чувствуваше донякъде едно от сътворените неща и уважаваше законите на природата.

– Нашата цивилизация ще загине – казваше ни тогава тя, с ръце все още изцапани с кръвта на убитото животно. – Хората се поддават на масови истерии, вярват на политиците дърдорковци и са непостоянни и колебливи, не понасят естествената самота, изобщо целият ни животински вид си е избрал лош път. Разумът ни е прекалено развит за сметка на останалите сетива и тъкмо затова сме нещастни, болни и отчаяни. Не можем да живеем пълноценно. А ни се иска да живеем като тези тук.

– Като тези отвратителни хора ли? – ядосах се аз. – Имаш по-малко ум от последния туземец.

– Не искам да имам ум. Той не ми служеше за нищо. По разум се

омъжих за теб, защото исках да се изкача по-високо на обществената стълбичка, но не те обичах. Знам защо се е провалил твоят първи брак. И аз те взех по разум. Такива сме ние, хората, заради разума сме готови да потиснем инстинктите на собствения си пол...

На тези думи не успях да отговоря. Бях възпитан според викторианския морал, не можех да говоря за пола като за зъбите. И освен това тя страшно ме обиди. Значи, все пак е ловецът. Влюбила се бе в маймуна. Свързала се бе с животно.

„Как е възможно? Как е възможно да го направи жена, възпитана в нашите висши учебни заведения, която от малка е постъпвала разумно и от чиято интелигентност винаги съм се възхищавал? Нима трябва да повярвам, че ние не сме разумни хора, нима трябва да повярвам, че тези около нас са всъщност единствените и истински хора и че ние там долу, в низините, се числим към изродите с прекалено развит череп? Възможно ли е това? Но едно е сигурно, че Хелена ме бе излъгала.“

– Трябва да се махаме отгук – казах на Павел, който изглеждаше толкова нещастен и беше чул целия ни разговор. – Трябва да се махаме и не ме убеждавай да изучавам полиандрията с тебе. По-скоро бих изследвал убийствата от ревност. Смятам, че по този въпрос в човешката история ще намерим по-богат материал. Само че къде трябва да причислим ревността? Разумно ли е да изпитваме нещо такова? Полезно ли е подобно чувство? Заминавам за Англия – заявих аз. – Имам важна работа в Манчестър.

– А Хелена?

– Жена ми е мъртва. Предпочете дилувиялното съществуване.

– Заминай утре – обади се гласът на стареца, който Павел не чуваше. Той ме разсърди още повече. Но навън се появи вятър. Така че изчакахме до сутринта. Смятам, че и разумните хора, именно защото са разумни, могат понякога да се вслушат в съвети, които не са плод на разума.

За съжаление те не се оказаха полезни за Павел, както и примитивното въже, което старецът ни даде за из път. Принцът от Л. се подхлъзна на десет метра от земята и падна на главата си върху един огромен камък, откъдето незабавно го отнесоха водите на буен високопланински поток. През живота си не се бях уморявал толкова при спускане, дори когато покорявахме Грос Глокнер. Смъртта на приятеля дълбоко ме натъжи. Щом стъпих на земята, паднах на колене и се разплаках като дете. Целите ми крака трепереха от страшна умора, ръцете ми бяха изподрани до кръв. Но може би е по-добре, че принцът загина, той едва ли щеше да прежали някога измяната на жена си. Но как ще се правя с нея аз?

Избърсах си очите и продължих пътя си към долината. Едва на втория ден открих първото жилище на истинските хора. Дойде да ми отвори един от нашите носачи и уплашено извика. Смяташе, че вижда духа ми.

Безпомощност

Разбира се, в Лондон всички предполагаха, че Хелена е загинала по време на лов. Изказваха ми съболезнованията си със задоволство. В нашите кръгове смъртта по време на лов се смята за нещо естествено. В това приличаме на йетите. Подкупих всички издатели и пътешественици, посредством адвокатата си цензурирах всякакъв намек за снежните хора. Не исках да привлека върху тях вниманието на когото и да било. Плащах и над-плащах на всеки, който се канеше да пише за тях и наех двама отракани журналисти, които с иронията си накараха да млъкне един млад норвежец, споменал за снежните хора в Международния географски вестник. Всички се присмиваха на младежа и няколко изтъкнати специалисти бяха готови да се закълнат, че фигурите, които е видял в далечината пред себе си, са били две мечки, въпреки че на тази експедиция е бил сам. Когато го срещнах веднъж на вечеря у лейди Астър, вече и той беше сигурен, че е видял мечки.

Исках да запазя за себе си отвратителните хора. Това беше борба между моето и тяхното семейство, безмилостна родова борба, подобна на тая, която се води между планинците в Шотландия. Пожертвувах голяма част от имуществото си за развитието на безжичните съобщения. След една година получих от своя изследователски център апарат, не по-голям от чанта, с който можех да се свързвам с друг собственик на подобен апарат на разстояние от пет километра. Наистина апаратът беше скъп и трябваше да му се сменят батериите, но никой не искаше от вас да танцувате около огън или да съсредоточавате мислите си върху най-скъпите същества. Отнасяше се за телепатия с апарат. Апарат за телепатия. Връзка на далечно разстояние, осъществена с помощта на разума. Явно ще ви се види смешно, че съм могъл да взема връх над тази снежна паплач в подобни дреболии, а за целия си живот не съм успял да докажа, че разумът ще победи и че великите идеи на Нютон и на Дарвин са освободили човечеството, че сме покорили природата. Но всичко ще бъде от полза за Хелена. Ще взема със себе си и снимките на новите машини в моите заводи, които са истинско чудо на човешката изобретателност и тя сигурно ще оцени. Ще ѝ докажа... да, приятелю. Сигурно сте разбрали, че мислех единствено за нейното завръщане. Че исках да докажа тържеството на разума, защото смятах, че така ще спечеля и Хелена, която ще се отвори от своя млад ловец като от куче. Готвех се за

нова експедиция в Хималаите. Разбира се, преди това правех опити да я забравя. Познатите идваха да ме утешават, пропилях много пари за хазарт, плащах и надплащах на всевъзможни медиуми, за да мога да ги наблюдавам при тяхната тайнствена дейност, посещавах публични домове и разбивах сърцата на жените на служителите си, но докато се любех с тях, мислех само за Хелена; при глупавите провиквания на спиритистите очаквах, че ще се появи тя, а с познатите си говорех само за нея. Всички виждаха, че страдам, близките ми престанаха вече да ме хулят и никой не ме упрекваше за мезалианса. През тази година отслабнах с десет либри. Но през май изпратих телеграма до Катманду, че излитам със самолет. Цялата зима един мой представител бе подготвял там великолепна експедиция, каквато никой дотогава не беше финансирал. Официално се канехме да покорим Нанга Парбат, но всъщност в експедицията ми вземаха участие най-опитните ловци на диви зверове, свикнали да ловят жертвите си живи. В неосъществимите си мечти си представях, че ако жена ми откаже да се върне доброволно, ще я докарам в Лондон като самка на йети, ще ги затворят и двамата в зоологическата градина като двойка снежни маймуни и всеки ден ще изпращам там на излет пресъпниците от поправителния дом в Сохо⁸.

Но когато пристигнахме с цялата експедиция в нашата бивша база, не намерихме жива душа в планинското село. Жителите се били преселили в долината, защото в последно време йетите започнали да ги безпокоят. Не ги отбягвали както преди. Отвличали хората им. Няколко души изчезнали в планината, а останалите се разбягали уплашени. Това беше първото ни забавяне. Трябваше да се върнем за носачи. Междувременно атмосферните условия се влошиха. Започнаха виелици, каквито по това време на годината никой не помнеше да е имало някъде в околността. Настанаха късни студове, на много места от планината се свличаха лавини. Напредвахме при крайно тежки условия. А когато бурята утихна, теснината, в която навремето бяхме открили следите на снежните хора, беше напълно затрупана. Беше изчезнала и никой не можеше да открие входа към скалата. Изглеждаше, че трябва да заобиколим целия планински масив, което означаваше да се забавим почти два месеца.

И този път не се предадох. Поръчах да ни изпратят от Делхи малки едномоторни самолети. Няма да се забавим нито ден. Ще превозят цялата експедиция по въздуха. А в това време поне ще успеем да огледаме царството на жертвите си. Разноските бяха големи, но аз бях богат. Аз

---

8. Квартал на Лондон. Б. пр.

така усилено се мъчех да се добера до някакви вести за снежните хора, с такава страст се посвещавах на цялата експедиция, че сътрудниците ми може би са се усъмнили в моето душевно равновесие.

Веднъж в лагера ни се появи будистки монах, който ме покани да отида в близкия манастир, където ще мога да си почина и да поговоря с техния най-мъдър аскет. Манастирът не ме интересуваше, защото монахът твърдеше, че йетите не съществували и че били само плод на фантазията на уплашените планинци. Той от дълги години скитосвал самичък из тамошните планини, но никога не бил виждал нещо подобно. Изгоних го. Беше или слепец и глупак, или пък лъжец. Вече нищо не беше в състояние да ме накара да се откажа от решението си. Поне така смятах.

Само че самолетите не пристигнаха. Вместо това получих светкавична телеграма от Делхи. Чековете ми нямали покритие. Лондонските банки отказвали да отпуснат пари срещу подписа ми. Върнах се колкото се може по-бързо в Катманду. Като че ли нарочно този ден времето се оправи, но мен ме бяха налегнали други грижи. Не разбирах как се беше променило времето у нас. На борсата. Сигурно помните онази катастрофа. Хората се застрелваха, хвърляха се от прозорците, а довчерашни милионери продаваха ябълки по улиците. Изведнъж открих, че вярата в разума ми е изневерила и че моите фабрики ми принадлежат, колкото ми принадлежи Трафалгарският площад. Цял живот бях вярвал в една безсмислица. Хората са твърде несъвършени и само се представят за разумни същества. Те са опасни непостоянни маймуни, които само благодарение на собствената си дързост се бяха провъзгласили за господари на всичко живо. Изведнъж йетите ми се сториха много по-разумни. Изглежда, нашата цивилизация е разтърсвана от още по-силни катастрофи и урагани, отколкото онези които преживях в Хималаите. А колко самонадеян бях там. Как се канех да доведе Хелена в къщи във вериги как очаквах триумфа на своя безжичен приемател! Имах чувството, че съм малко момче, което се хвали с автомобила си, но после открива, че той е само количка с педали. Бях измамен. Бях разорен.

Останал ми бе само старият семеен замък и малкопо землени имоти. Адвокатът ми беше отровил себе си и семейството със светилен газ. Непосредствено преди кризата той беше вложил всичките ми налични средства в обезценени книжа, без дори да ме уведоми. Трябваше да плащам на прислугата с мебелировката на замъка, докато не се намери купувач, който прояви интерес към нивите. На първо число от месеца получавах мебели стил „Ампир“ или стари дрехи. Но ми останаха верни, нито един от тях не ме напусна в онези времена. И аз не ги забравих в

завещанието си. Реших да умра в най-старата част на замъка, непосредствено под портрета на дядо си, герой от бурските войни, който се беше застрелял тук, защото веднъж по време на парад забравил да отдаде чест на кралицата. Беше късна нощ, когато почистих револвера си, който на два пъти ми беше спасил живота в Африка. Сега пък ще спаси честта ми. Не мога да живея като просяк. Родът Есдейл е бил винаги богат. Бавно нареждах куршумите в пълнителя, бяха съвсем нови, смазани, надявах се, че няма да ме обезобразят много. Дулото на пистолета приятно ме охлаждаше. „Като Павел“ – хрумна ми изведнъж. Май тогава Павел не се беше подхлъзнал при спускането, а нарочно беше паднал на главата си върху камъните, защото не можеше да живее без съпругата си. Сънят му излезе верен, жена му настина се беше влюбила в един мадридски тореадор. Ще се срещна с Павел.

– Сантиляне дел Мар – чух изведнъж до себе си. Беше късно през нощта и тази част на замъка винаги е съвсем пуста. От тавана тече и прозорците не прилепват добре, никой от прислугата не се осмелява да идва тук, защото се страхува от дядо ми, който е умрял тук. – Сантиляне дел Мар – чух отново досами ухото си, като че ли гласът излизаше от дулото на пистолета. Беше женски глас, добре познат глас, беше Хелена. – Сантиляне дел Мар – каза за последен път тя и аз останах с чувството, че си отива. Значи, все пак се беше сетила за мен. Може би следи живота ми от своите върхове, без радиоапарати или телевизионен образ. Аз, глупакът, исках да я гоня из гората, да ѝ отмъщавам, а тя може би наистина ме обича. Може би наистина си беше избрала правилно съществуване в днешния свят на преструвки и полуразум. Изтичах в библиотеката, която беше в противното крило. Срещна ме старата камериерка, която се ужаси, защото помисли, че гоня крадец. Трябваше бързо да скрия пистолета.

Сантиляне дел Мар е град в Испания в провинцията Сантандер. Още на следващата сутрин телефонирах на братовчед си в Министерството на външните работи.

Щастието

– Сантиляне дел Мар ли? Разбира се, та наблизо е прочутата алтамирска пещера. Но не можеш да заминеш.

– Защо?

– Нима не четеш пресата? В Испания някакъв си генерал Лиро⁹ е започнал гражданска война.

Братовчед ми не помнеше чужди имена и понякога бъркаше и валутите.

Взех назаем пари за път и заминах още същия ден. Хелена сигурно знае защо не вика там. Развеждаха ме из пещерите, бях единственият турист. Абат Ньой и професор Унзетмайер, на които светът е задължен за проучването на тамошните пещери и за много изследвания на първобитните хора, тъкмо си заминаваха. Настойчиво ме предупредиха, че в Сантандер съществува силно анархистко движение, така че фашистите няма да се справят лесно и ще се стигне до кръвопролитие, затова не бива да оставам. Но мене гражданската война не ме интересуваше. Оставих се да ме развеждат из алтамирската пещера местните екскурзоводи, които бяха доволни, че през мъртвия сезон ще припечелят нещо. Показваха ми и особености, които обикновено пропускаха да отбележат. Рисунките по ниските скални коридори, в които трябва да пълзиш на четири крака.

– Абат Ньой твърди, че първобитният човек си е представял бизона като небесен дар и е смятал, че животното се ражда във вътрешността на скалите, и затова го е призовавал с тези рисунки в ниските коридори, дълбоко в планината.

– Глупости – казах аз. – Жалко, че вашият абат си замина. Щях да му обясня, че първобитните хора е трябвало да се упражняват, за да могат да убият бизона отблизо, дори и от земята, с късите си копия. В тоя коридор са се подготвяли за момента, когато трябвало да пуснат бизона само на няколко крачки пред себе си и тогава да му разпорят корема с копието от кремък. Погледнете – посочих им аз дългата черта върху огромния търбух на животното. – В тукашната пещера художниците са използвали и светлорозова боя, каквато не съм виждал в Хималаите.

– Наистина... – учуди се екскурзоводът.

Оттогава станах известен като голям специалист, който може да обясни защо някои картини са така странно повредени. Вече никой не се

---

9. Отнася се за фашисткия диктатор генерал Франко. Б пр.

учудваше, че ходя из околността и търся други пещери, както и входове към подземните галерии. Щом ме беше изпратила тук, Хелена сигурно е имала нещо предвид. Положително не е смятала, че ще се срещнем в алтамирската пещера, това би било като среща на публично място. Пък и не каза Алтамира, а Сантилиане дел Мар. Търсих из околността цяла седмица. И едва накрая открих въпросната пещера. Беше в близката каменна кариера и в нея ме заведоха децата. Ходоха да си играят там. Внимателно се спусках по стръмнината. И тукашното убежище се издигаше над останалата местност, макар и само на няколко стъпки. Децата не се осмелиха да влязат в каменната крепост, която дотогава беше останала непокътната. Веднага разбрах че се отнася само за преддверие, подобно на входа на хималайския лабиринт. Продължих внимателно пътя си, въпреки че сега имах алпинистка екипировка и силен електрически фенер. Но бях самичък Един счупен крак тук под земята щеше да означава сигурна смърт, защото за експедицията ми не знаеха дори и децата, тъй като бях отишъл на скалите късно вечерта. Не исках излишно да привличам вниманието върху проучванията си. Та нали цялата експедиция можеше да свърши с неуспех и аз бях чул под картината гласа на Хелена само защото преди смъртта си уж чуваме гласовете на най-близките.

Но накрая бях възнаграден. След като прегазих една подземна речичка, пълзях по корем и отбягвах спящите прилепи, най-сетне се озовах всред подземния мрак на сводесто помещение, подобно на готически храм. Стенните рисунки бяха дори по-хубави и по-съвършени, отколкото онези, които бях видял в Алтамира. Но от Хелена нямаше никаква следа, нито вест. Поисках да се нахраня.

– Най-после дойде – дочух женски шепот.

И там имаше втора, по-малка пещера. В нея намерих грохнал, мършав старец, скелет, покрит със здрава и дебела кожа с опаднали косми. Едва дишаше. Понечих да го нахраня.

– Тъкмо изядох парче от еленов бут. Сит съм – чух глас.

Огледах се наоколо. По стените имаше рисунки на зайци, диви птици, яребици, както и на котки, кучета и плъхове. Да не би тамошните йети да бяха паднали толкова ниско, че да ядат плъхове?

– Можеш да получиш всичко, което пожелаеш. Само че трябва да го желаеш истински... – отново чух гласа.

Погледнах живия труп, който все още стискаше в ръка четката. Съдовете с бои бяха наблизко. Дали наистина беше щастлив? Как се беше запазил там неговият род цели хилядолетия, незабелязан, настрана от нашия живот? Сигурно семейството е било особено упорито, щом не се

е преместило заедно с отдръпващите се глетчери. Може би са някакви жреци, пазители на тукашните храмове, кой знае. Сигурно е обаче, че образът на жрец не се среща никъде в рисунките им.

– Не си отивай... – чух гласа на Хелена. Да не би да стоя под земята да чакам, докато старецът умре, я! – Остани. Трябва да разбереш какво е щастие...

Стана ми смешно, защото очаквах, че тук ще срещна или нея самата, или пък някой медиум, който ще ми издаде къде в планината се намира тя и как да стигна до нея. Не обичам спиритистките истории и нямам намерение да вземам участие в никоя от тях. Започнах да си прибирам екипировката. Утре ще доведе тук местните археолози, може би ще успеем да спасим стареца. Той наистина беше рядък екземпляр.

Само че при входа се спънах в дрехите му. Как може йети да има някакви дрехи? Та аз никога не бях виждал на тях облекло. И все пак там лежеше костюм от началото на века, дори едно продупчено бомбе. Да не би умиращият старец да принадлежи към нашия естественоисторически вид? Да не би да е някой луд, който умишлено е попаднал сред скалите и продължава делото на първобитните художници? Но защо ще го прави? Поради каква причина?

Но след една седмица аз държах четката му в ръка и сам опитвах да направя първите черти по стената. Напразно е да ви обяснявам защо. Това чувство трябва да се изпита. Първата нощ останах там, тъй като бях уморен и ми се спеше. Сънувах особен сън, сякаш наистина съм се върнал към природата, тичам с Хелена през някаква странна долина между глетчери и пия суровата кръв на диви зверове. Сънувах, че се обичаме, че сме щастливи и че всичко това не е сън, а най-реална действителност.

Отново изпаднах в същата апатия, която вече не наричах апатия, защото не ме измъчваха никакви спомени и защото вярата ми в разумно постигнатото блаженство беше така жестоко разколебана. Беше ми все едно какво става навън под слънцето, не се интересувах от студа и глада, както ми бяха безразлични всички роднини, човечеството, Англия и светът. Сега машините у дома ми се струваха смешни. Смятах за важно само съвършенството на стенните рисунки, които бяха единствените творби, достойни да бъдат създадени от човека. Чувствах се спокоен. Бях щастлив. И най-сетне разбрах защо онези, които срещнат снежните хора, никога не се връщат. И аз не исках вече да се върна.

Стрелбата

След няколко дни бях изтръгнат от сънищата си от някакво особено ритмично разтърсване на земята, което не можеше да бъде предизвикано от сила, чужда на разума. Това беше оръдеен огън, а привечер почна да се чува пушечна стрелба. Значи, фронтът се приближаваше към нашите пещери. Разбира се, тогава аз не знаех, че фашистите са докарали тежка артилерия и се канят да унищожат Сантиляне дел Мар. Защитниците на града искаха да ги нападнат в тил през подземните галерии. Стана ясно, че всички екскурзоводи са анархисти и че познават на пръсти околността. Един особено запален момък смяташе, че ще проникне в тила на врага, ако мине през моята пещера, където като дете беше ходил да си играе. Така че бяхме свидетели на сражение там, в подземие, защото фашистите бяха научили за плана на републиканците и бяха изпратили своя авангард. Главните сили на двете страни се срещнаха в най-голямата пещера, която толкова беше привлякла вниманието ми с виолетовия си цвят. Престрелката трая към пет часа. И двете страни имаха големи загуби, защото се стреляше в тъмното, гранатите се хвърляха слепешком и на воюващите много повече им навреждаше ронещата се скала, отколкото куршумите. Мнозина бяха затрупани. Също и моят старец, който все още не искаше да умре. Затрупа го огромен камък със собствените му произведения. Аз наблюдавах целия бой от малка ниша в скалата, легнал по корем, и си спомнях за сцената, разиграла се навремето в Хималаите, за ловния танц на снежните хора, за странните ритмични звуци, които старецът изтръгваше от стената и които изобщо не приличаха на лая на леките картечници, както и за облекчителния, радостен вик на Хелена, който не приличаше на стонове на ранените и умиращите, отекващи из цялото подземие.

Накрая фашистите бяха прогонени. Трябваше да отстъпят, защото републиканците проникнаха в пещерата и през друга галерия право в тила на мароканските батареи и застреляха до един разчетите им. Нападението на Сантиляне дел Мар беше отблъснато. Цялата провинция празнуваше.

Отнесоха ме заедно с другите ранени във военна болница. Смятаха ме за английски поет, който воювал на фронта рамо до рамо с анархистите. Моят старец погребяха заедно със своите мъртви. Бяха любезни с мене, въпреки че им казах кой съм. Вярно, че ме наричаха само

„господин Есдейл“, защото ме лекуваха в казармата на анархисти, но иначе се отнасяха любезно и внимателно с мен. Трябва да кажа, че всички слухове за анархистите са силно преувеличени, въпреки че войници, които не признават командира си, явно не могат да воюват добре. Те твърдяха, че сами се командуват и се хвърляха в боя с оголени гърди. Чух, че по-късно целият им отряд загинал край Барселона. Те бяха смели хора и с удоволствие си спомням за тях. Само че, изглежда, не подозираха, че умствените усилия са безполезни. Не разбирах същността на борбата им, нито целите на испанската република. Само едно ми беше ясно. Че тук разумни хора доказваха мъдростта си със странни средства. С оръжия. На фронта не може да се търси щастието на първобитните хора. Трябваше да се върна в Лондон. Братовчед ми срещна големи трудности, защото съобщенията бяха вече прекъснати и накрая се наложи да изпрати за мен специален самолет.

За мой късмет след няколко дни при мен дойде търговецът с вашите предмети, изработени така майсторски, и ми ги предложи като втора вестоницка Венера, Марквартички бизон и Микуловски носорог. Веднага разбрах, че това е измама, но също ми бе ясно, че тук, в Моравия, явно съществуват не по-малко богати находища от Испания и че тук сравнително спокойно ще можем да се спуснем в пещерите и да узнаем тайната, която те още не са разкрили пред никого.

Четвъртата експедиция

– Женен съм – казах му аз. – Искам да имам деца. И уча децата на другите хора да мислят. Аз съм учител, господин Есдейл, така че не сте могъл да изберете по-неподходящ човек, пред когото да хулите разума. Свикнал съм да споря с тукашния поп. Вярвам, че живеем във велико време, че скоро ще има в изобилие стоки за всички, хората ще полетят в космоса, ще използват много по-добре земята и ще бъдат щастливи, защото вярват в разума си.

– Няма да бъдат щастливи.

– Няма да бъдат щастливи като първобитните ловци. Няма да пият сурова кръв.

– Няма да обичат.

– Ще обичат другояче. Не, господин Есдейл, аз съм привърженик на тази цивилизация. Тя ми харесва. В никакъв случай не бих искал да я заменя срещу бавната смърт в пещерата, пък ако ще стените ѝ да са украсени с рисунки от самия Рембранд.

– Значи на вас ви харесва това общество?

– Никога не съм имал никакви фабрики и не съм играл на борсата. Открай време съм много беден.

– Само че това няма да ви помогне, когато канонадата от Сантилиано дел Мар се пренесе тук. Видях ги как маршируват във Виена. Носят кафяви ризи и ботуши. Ще дойдат и тук. Нима твърдите, че и те са плод на разума? И все пак принадлежат на цивилизацията, която толкова ви харесва. Вашите приятели са били по-разумни.

– Кои?

– Тия, които са останали в пещерите.

– Тонда и Мирек ли? Те не са останали в никакви пещери, драги лорде. И двамата бяха страстни привърженици на спортния клуб „Микулов“ и никога не съм ги виждал да рисуват. Те по-добре щяха да ви докажат какво липсва на нашата цивилизация. Не напразно работеха във фабриката на моя тъст. Липсва ни разум в ръководенето на икономиката, малко е, не ни достига. Кризата, фашистите и цялата тая свинщина ни сполетяха, защото хората постъпват също като вас. Отричат се от разума, искат да слязат наред пътя от засилилата се кола. Това е самоубийство. Тонда и Мирек щяха да ви го обяснят по-добре. Те отидоха в пещерите не за забавление, а защото живееха в нищета. Защото се

надявах, че някой ще купи находките им.

– Скоро ще се срещна с тях.

– Вие сте пиан, господин лорде.

Той се обиди, стана и отвори вратата:

– Не сте много изтънчен, приятелю.

Олюляваше се на прага, смятах, че всеки миг ще падне.

– Пардон. Може би не сте пиан, но трябва да си поръчате кафе.

Той ме изгони. Впрочем вече никой нямаше да му свари кафе. Беше към три часа сутринта и в странноприемницата всички спяха. Когато се прибрах у дома, чух първите петли.

„Всъщност какво му е харесало толкова? – мислех си аз. – Апатията или щастието? Що за понятия са това?“ Наистина е странно, че днес всеки иска да се върне към природата. Навремето, когато учех в Зелени Брод, познавах едни спиритисти. Честна дума, те говореха по-разумно от лорда. Приказките им изглеждаха по-правдоподобни. Един ден телепатията и всичките глупости от този род сигурно ще бъдат обяснени, също като електричеството, стига, разбира се, да съществуват. Но какво общо има това с изкуството? Моите ученици спокойно могат да разкажат съдържанието на разглежданото стихотворение или да опишат картината, която са видели на някоя изложба, и изобщо не им е необходимо за тази цел да прекарват цели дни под земята, в изолация и мрачни размисли...

Селото беше потънало в мрак, само в нашата къща светеше. Жабка бе седнал на масата с жена ми, заобиколени от цял куп хартии. Цяла нощ бяха пресмятали. Какво да се купи, в какво най-добре да се вложат спечелените пари.

– Колко? – попитаха ме едновременно, щом затворих вратата.

– Колко предлага?

– Нищо. – Тежко се отпуснах на стола и изпих студеното кафе в каничката. – Абсолютно нищо. Разбрал е, че са фалшификати.

– Как е могъл да разбере? – учуди се тъстът.

– Но защо е дошъл тогава? – попита жена ми. По-умна е от баща си. – Могъл е да ти пише. Какво иска?

Не ми се щеше да им казвам нищо, знаех ги що за семейство са, но те настоявах толкова дълго, пък и накрая можеха да си помислят, че съм сключил сделката тихомълком.

– Иска да предприеме експедиция в тукашните пещери.

– Сам ли? – слисах се те, защото знаеха колко е опасно.

– Съвсем не, мило семейство. Искаше да предприеме експедицията

с мен. Казвам направо „искаше“, използвам минало време, защото най-категорично отхвърлих предложението му. И или ми свари прясно горещо кафе, или да вървим да спим. От всичко това ми се замая главата.

– Но сигурно ти е предложил някакви либри? – попита тъстът.

– Аз нямам намерение да си продавам живота, татко. Така че не съм се и пазарил за него.

– Страхливец! – скочи като ужилен тъстът. – Колко пъти съм рискувал живота си за семейството. Попитай я само...

– Знам. Произвеждали сте шоколад от трици. Могли са най-много да ви хвърлят в затвора. За съжаление за това у нас никого не обесват. Докато мене изпращате в подземните пропасти. Видели ли сте някога Мацоха? Точно такава урва може да има и у нас. Дори още по-дълбока. Като поискам да се самоубия по този начин, ще скоча в Мацоха, защото поне ще виждам...

Жабка се ядоса, показваше ми изчисленията си, как би могъл да разшири производството, как искал да ме направи свой заместник, да проектирам всичките му рекламни плакати, след като мога на рисувам, как вече възнамерявал да произвежда шоколадени фигурки на вестоницката Венера, което сигурно щяло да бъде прекрасно, вълнуваше се, увещаваше ме и ми обещаваше, дори предложи да намери екскурзовод на лорда, но аз само клатех отрицателно глава.

– Не желая никой да тежи на съвестта ми. Нека господин лордът се изгори сам. Омръзнаха ми вашите мошеничества.

– Монте мошеничества ли? – обиди се той и лицето му пламна. – Да не би аз да издялах онзи глупав носорог, макар че и малките деца знаят, че край Микулов никога никой не е виждал носорог? Ако аз бях майсторът, никой никога нямаше да разбере каква е работата, защото умея да правя всичко честно и както трябва. Дори мошеничествата. Но ти всичко проваляш. Ще ри провалиш и живота. Ако има поне малко ум в главата, дъщеря ми ще те зареже още утре.

Той избяга от нас, като че ли някой го гонеше. Дори забрави да затвори вратата.

Обичам жена си и страшно харесвам краката ѝ. Тя има идеална фигура, която ме възбужда. Само че никога не иска да се съблича пред мене. Не знам защо, но е страшна пуританка.

Когато тази вечер отидох в спалнята, тя лежеше гола на кревата. Посрещна ме с целувки, които най-много ме възбуждат. Все още бях малко пиян. Никога не ми бе изглеждала толкова хубава. Никога не се бях любил толкова с нея...

Когато след това си облече нощницата и разпусна косата, тя взе будилника в ръка и попита делово:

– В колко часа да те събудя? Кога ще тръгнете?

За малко да заплача в леглото. Навън се разсъмваше, откъм градината се чуваше песента на птичките, те просто се скъсват да пеят преди изгрев слънце. Дали и снежните хора, щом са толкова естествени, почитат слънцето като бог?

– Изобщо не трябва да ме будиш. – Станах, залитайки. – Ще тръгна веднага. – Тя не ми пречеше, не ме разубеждаваше. Предложи ми кафе. – Не искам – казах аз. – Нищо не искам. Смятам, че във вашето семейство съм единственият...

Спомних си какво ми беше разказал лордът за жена си. Как потиснала чувствата си с разума. Тъкмо го бях изживял. Моята се държа като проститутка. Знаеше, че този начин е по-добър, отколкото сръдните на баща ѝ. Постъпи по-разумно от тъста. Умна глава е. Проститутка. Върнах се тичешком в странноприемницата. Събудих лорда от първия сън. Трябваше да ритам вратата.

– Ще дойда с вас. Още утре – казах аз.

– Олрайт! – заяви той. – Знаех, че ще бъдеш разумен, тоест няма да се поддадеш на разума... – поправи се лордът, заспивайки прав. – Това ще бъде четвъртата ми експедиция – добави шепнешком.

Победата

Тръгнахме към обяд. Мислех дали да кажа на хазаина му къде отиваме, но после се сетих, че в целия край едва ли би се намерила някаква спасителна експедиция и че никой не би се осмелил да влезе навътре в пещерите. Така поне се спазарих с Есдейл за възнаграждението. Определих цената си. Беше висока. Лордът само се усмихваше. Беше готов да ми даде каквато и да е сума. Явно финансовото му положение се е подобрило от времето, когато вместо заплата е раздавал на прислугата си мебели. Но той беше убеден, че когато намерим неговата пещера, няма и да помисля за връщане.

За това не исках да споря. Но настоях, че трябва да ми плати дори ако не открием нищо. Обеща ми всичко. Даже написахме някакъв договор.

Знаех защо държа на това. Когато ми разказваше вчера за пътешествията си, спомних си за една пещера в близката урва посред гората, където още не бях посмял да отида, защото трябваше да се спускам с въже. За нея ми беше казал местният горски. Твърдеше, че там живеели особен вид бухали. В тази пещера лордът ще се чувства като у дома. Разбира се, за подобни спускания той беше по-добре обут от мен. Никога не можех да си позволя да си купя алпинки, дори за скиорски обувки не ми оставаха пари. Така че се плъзгах по въжето му със своите обувки „Батя“ и непрекъснато си спомнях за принц Павел. За мой късмет под нас имаше мека глина, а не огромни камъни. Колко смешно ми се струваше всичко. Обслужвах някакъв ексцентрик, бях се превърнал в бой, както се изразяваше той. Беше ми унижително. Всъщност какъв е смисълът? Ако, както твърди Есдейл, снежните хора са се преселили от Испания в Хималаите, защото им бил нужен лед, за да замразяват ловджийската си плячка, с какво замразяват храната си обитателите на нашите пещери? Да не би да имат специални хладилници и замразяващи устройства? Или иска да ме увери, че това са приказни места, които никого не пускат да си отиде и всеки посетител превръщат в първобитен човек? Бях чувал, че сред аристократите имало много дегенерирани лица. Само че лордът не приличаше на идиот. И беше отличен алпинист. През цялото време едва го догонвах. Не проявяваше никакви дегенеративни признаци. В пещерата беше светло като ден, защото той бе донесъл силни осветителни тела. От една страна, дебели електрически фенери, големи

почти колкото предлакътната част на ръката ми, а от друга, миньорска лампа. Личеше, че наистина има опит в преодоляването на подобни природни образувания. Само че коридорът в скалата беше толкова тесен, че накрая не можехме да се промъкваме с раниците на гърба и трябваше да бутаме припасите си по земята пред нас, което обаче ни закриваше изгледа, и въпреки че имахме осветление, не виждахме нищо. Напредвахме слепешком, стъпка по стъпка; всеки миг очаквах, че коридорът ще свърши и ще трябва да се върнем, но Есдейл, който беше в стихията си, не искаше и да чуе за връщане. Той твърдеше, че това е истинската пещера, че я познава с положителност и че отново чува някакъв глас. Аз чувах само как някъде вдясно от нас бучи подземен поток. Накрая ще се удавим тук като плъхове. По стените нямаше и следа от рисунки, дори обичайните скелети не срещнахме никъде. Стараех се да открия нещо, опипвах стените и проучвах страничните коридори, но с няколко движения на ръката установявах, че не водят никъде. Есдейл се ориентираше прекрасно. Един такъв страничен коридор се оказа съдбоносен за мен.

Изведнъж ръката ми напипа празно пространство, изгубих равновесие и се сгромолясах в дълбините. Летях във въздуха няколко секунди. За щастие паднах на краката си. Но повече не можах да стана. Усещах силна болка в единия си глезен.

– Помощ! – извиках аз. – Господин Есдейл!

Лампата му блещукаше високо над мен. Не подозирах, че съм паднал толкова надолу. Пред очите ми при-тъмня и изгубих съзнание.

– Ти трябва да мислиш за спасението си, трябва силно да го желаеш... – струваше ми се, че чувам гласа на Есдейл, който ме убеждаваше да си представя собственика на странноприемницата със спасително въже, директора на училището с алпинки и цяла голяма експедиция от Прага, каквато, разбира се, никога няма да дойде. Когато се свестих, бях съвсем сам. Около мен цареше полумрак. Лордът явно ме беше изоставил без всякакво угризение на съвестта. А може би е смятал, че със счупения си крак ще намеря щастие по-скоро от него. Но аз не изпитвах нищо особено, никаква апатия, а само страх, ужас пред смъртта в изолираната пропаст. Съсредоточих вниманието си единствено върху това, как да се спася, как да се измъкна оттук.

Ако дълбая вертикално на посоката, от която бяхме дошли, трябва да изляза навън. Разкървах си пръстите. Струваше ми се, че съм къртица. Но болката в глезена и гладът ме караха да бързам. Не разчитах на никакви силни желания. Спасих се с помощта на разума си. След няколко часа зърнах първите лъчи светлина. Измъкнах се навън. Запълзях по

колене към най-близката постройка. Оттам ме закараха в болницата. Крака ми гипсираха, а пневмонията лекуваха с някакви прахове. Дълго лежах там. Ако в пещерата бях разчитал само на горещите желания, днес нямаше да съм жив.

Казваха, че лордът не бил намерил нищо. Появил се във Вестонице чак след два дни и заминал за Виена. Никой не чу повече за него. А възнаграждението си така и не получих. Бях доволен, че ми излекуваха крака. Окончателно скъсах с Жабка. Парчето кост от мамут (Eler-has primigenius) и досега украсява моите колекции по отечествознание. Жена ми не се осмелява да каже нито дума. Не можем да се отклоним от пътя на разума, по който върви нашата цивилизация. Иначе ни чака смърт в мрака. Тонда и Мирек бяха прави. Спомням си за тях винаги, когато ме заболи глезенът. А това се случва често, особено при промяна на времето.

Ето защо мога да се закълна, че лорд Есдейл не е загинал в Хималаите. Той сигурно е отишъл при жена си, присъединил се е към снежните хора, при които и без това отдавна му е мястото. Но се съмнявам, че там ще бъде щастлив.

КРАЙ

© Йозеф Несвадба
© 1984 Невена Захариева, превод от чешки

Josef Nesvadba

Сканиране, разпознаване и редакция: Светослав Иванов, 2007

Публикация:

ЙОЗЕФ НЕСВАДБА
Експедиции в обратна посока
Разкази

Josef Nesvadba
Vupravy opasnym smerem
Nakladatelstvi Mlada fronta, Smena, Nase Volako
Praha, 1976

© Невена Захариева, преводач, 1984
© Богдан Мавродинов и Жеко Алексиев, библиотечно оформление,
© Текла Алексиева, рисунка на корицата, 1984
с/о Jusautor, Sofia

Рецензент Бойко Въртов
Редактор Каталина Събева
Художествен редактор Иван Кенаров
Технически редактор Пламен Антонов
Коректор Ани Иванова
Чешка. I издание
Дадена за набор на 28.V.1984 г.
Подписана за печат на 8.XI.1984 г.
Излязла от печат месец ноември 1984 г.
Формат 70×100/32 Изд. № 1785 Цена 2.50 лв.
Печ. коли 26 Изд. коли 16.84 У ИК 16,48
ЕКП 95364 5627-60-84

Книгоиздателство „Георги Бакалов“ – Варна, 1984
Държавна печатница „Балкан“ – София

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/4169>]